

ЗАСОБИ ФУТБОЛУ В РІШЕННІ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Годлевський П. М.

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Навчально-науковий інститут охорони здоров'я
Національного університету водного господарства та природокористування
вул. Волинська, 24, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0001-8655-4546
me4eslavovi4@gmail.com*

Зубрицький Б. Д.

*доцент кафедри фізичного виховання
Національний університет водного господарства та природокористування
вул. Волинська, 24, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0002-8310-8409
b.d.zubrytskyi@nuwm.edu.ua*

Кособуцький Ю. Ф.

*старший викладач кафедри фізичного виховання
Національний університет водного господарства та природокористування
вул. Волинська, 24, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0003-4015-2570
iu.f.kosobutskyi@nuwm.edu.ua*

Пасевич А. М.

*старший викладач кафедри фізичного виховання
Національний університет водного господарства та природокористування
вул. Волинська, 24, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0002-4347-1772
a.m.pasevych@nuwm.edu.ua*

Шолопак П. В.

*старший викладач кафедри фізичного виховання
Національний університет водного господарства та природокористування
вул. Волинська, 24, Рівне, Україна
orcid.org/0000-0001-5030-6575
p.v.sholopak@nuwm.edu.ua*

Ключові слова: *проблеми
фізичного виховання, засоби
футболу, здобувачі вищої
освіти, мотивація.*

Дослідження вказують, що у сфері вищої освіти в Україні щодо реформування фізичної культури за стандартами Європейської клубної спортивної діяльності впродовж фактично десяти років не тільки не покращилися результати цих реформ, а в деяких випадках відбулося навіть скорочення кафедр фізичного виховання у ЗВО. Відчутні наслідки «реформування» проявилися в довоєнних проблемах, таких як знецінення фізичної культури в суспільстві, фінансування, недостатнє регулювання мотивації молодого покоління.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.02.21 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року» стверджує, що «незважаючи на революційні зміни в суспільстві, інтеграцію до світової спільноти, сучасна система фізичного виховання студентів перебуває в кризовому стані».

За результатами оцінювання у 1260-ти закладах вищої освіти, відповідний рівень стану фізичної підготовленості мають: високий – 7,8%; достатній – 14,8%; середній – 16,1%; низький – 8,4%; не допущено до оцінювання – 52,9%. Отже 77,4% здобувачів вищої освіти у 2018/2019 навчальному році мали недостатній рівень фізичної підготовленості.

Протягом 2019/2020 навчального року спостерігалось зниження рухової активності молоді. У 2020 році ситуація ускладнилась через введення карантинних заходів, спричинених значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19. Стан війни в Україні суттєво вплинув на психологічне та емоційне здоров'я спортивної молоді. Спортсмени обмежені в можливості брати участь у тренуваннях або змаганнях через військові обов'язки, вважаючи, що захист Батьківщини є важливішим, ніж участь у спортивних заходах.

З питання мотивації здобувачів вищої освіти до занять фізичним вихованням засобами футболу було проведено соціологічне дослідження у НУВГП (Національний університет водного господарства та природокористування) – опитано 194 здобувачі вищої освіти. Ключовими питаннями були: «Чи достатньо Ви свідомі для занять фізичним вихованням без засобів контролю»? Аналіз відповідей на нього здобувачів вищої освіти I курсу показав, що майже 80% опитаних юнаків і дівчат не мають бажання систематично займатися фізичними вправами. А щодо запитання: «Якби Вам запропонували заняття фізичним вихованням засобами футболу?» показник зменшився на 15%, але 65% юнаків і дівчат все ж таки не бажають займатися спортом, що свідчить – у більшості першокурсників не сформовано потребу щодо регулярних занять фізичними вправами, а це, зі свого боку, вказує на їх недостатню активність у роботі над собою, відсутність бажання контролювати власний фізичний розвиток й удосконалюватися.

MEANS OF FOOTBALL IN SOLUTION OF MODERN PROBLEMS OF PHYSICAL EDUCATION OF HIGHER EDUCATION STUDENTS

Hodlevsky P. M.

*Candidate of Sciences in Physical Education and Sports,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Physical Education
Educational and Scientific Institute of Health Care
of National University of Water Management and Nature Management
Volynska str., 24, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8655-4546
me4eslavovi4@gmail.com*

Zubrytskyi B. D.

*Associate Professor at the Department of Physical Education
National University of Water Management and Nature Management
Volynska str., 24, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8310-8409
b.d.zubrytskyi@nuwm.edu.ua*

Kosobutsky Y. F.

*Senior Lecturer at the Department of Physical Education
National University of Water Management and Nature Management
Volynska str., 24, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0003-4015-2570
iu.f.kosobutskyi@nuwm.edu.ua*

Pasevich A. M.

*Senior Lecturer at the Department of Physical Education
National University of Water Management and Nature Management
Volynska str., 24, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0002-4347-1772
a.m.pasevych@nuwm.edu.ua*

Sholopak P. V.

*Senior Lecturer at the Department of Physical Education
National University of Water Management and Nature Management
Volynska str., 24, Rivne, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5030-6575
p.v.sholopak@nuwm.edu.ua*

Key words: *problems of physical education, soccer equipment, students of higher education, motivation.*

Studies indicate that higher education in Ukraine in its reform of physical culture, taking as a basis the standards of European club sports activities, for actually ten years, not only did not improve the result of the reform, but in some cases led to the reduction of physical education departments in ZVO (institutions of higher education education). A tangible consequence of “reformation” manifested itself in pre-war problems, such as devaluation of physical culture in society, financing, insufficient regulation of the motivation of the younger generation.

The order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 15, 2021 “On the approval of Recommendations on the strategic development of physical education and sports among student youth for the period until 2025” states: “despite the revolutionary changes in society, integration into the world community, the modern system of physical education education of students is in a state of crisis”.

According to the results of the assessment in 1260 institutions of higher education, the appropriate level of physical fitness has: high – 7.8%; sufficient – 14.8%; average – 16.1%; low – 8.4%; not allowed for assessment – 52.9%. Therefore, 77.4% of students in the 2018/2019 academic year had an insufficient level of physical fitness.

During the 2019/2020 academic year, a decrease in the motor activity of young people was observed. In 2020, the situation became more complicated due to the introduction of quarantine measures caused by the significant spread of the acute respiratory disease COVID-19. The state of war in Ukraine significantly affected the psychological and emotional health of sports youth. Athletes are limited in their ability to participate in training or competition due to military duties, believing that protecting the Motherland is more important than participating in sports events.

We conducted a sociological study at the National University of Water Management and Nature Management (National University of Water Management and Nature Management) on the issue of motivation of higher education students to engage in physical education through football – 194 higher education students were interviewed. The key questions were: “Are you conscious enough to engage in physical education without means

of control”? The analysis of the answers to it by students of the 1st year showed that almost 80% of the interviewed young men and women have no desire to systematically engage in physical exercises. And to the question: “If you were offered physical education classes using football?” – the indicator decreased by 15%, but 65% of young men and women still did not want it, which shows – most first-year students have not developed a need for regular physical exercises, and this, in turn, indicates their lack of activity in working on themselves, lack of desire to control their own physical development and improvement.

Постановка проблеми. Натепер через різноманітні обставини фізична культура не отримує належної уваги в системі освіти, а питання вдосконалення змісту, форм і методів фізичної підготовки в закладах вищої освіти (ЗВО) залишається актуальним.

У сфері вищої освіти в Україні щодо реформування фізичної культури за стандартами Європейської клубної спортивної діяльності впродовж фактично десяти років не тільки не покращилися результати цих реформ, а в деяких випадках відбулося навіть скорочення кафедр фізичного виховання у ЗВО [5; 9].

Футбол як засіб фізичного виховання має вагомий вплив як на формування особистості здобувачів вищої освіти, так і на суспільство, навіть у періоди найважчих випробувань. У часи війни футбол залишається важливим і популярним видом спорту для багатьох людей. Гра стає способом виразити підтримку своїй країні, її команді та співвітчизникам.

Дослідження вказують, що фізична активність сприяє стимулюванню творчого та інноваційного мислення, що є важливим у навчанні [1; 11; 13]. У процесі занять футболом виробляються складні й різноманітні рухові навички [3], виникають і вдосконалюються умовно-рефлекторні зв'язки між корою головного мозку, руховим апаратом і внутрішніми органами [7], поліпшується координація, прискорюється реакція, підвищується загальний рівень фізичної підготовленості, технічної і тактичної майстерності спортсменів [4].

Метою статті є пропозиції вирішення засобами футболу досліджених сучасних проблем фізичного виховання в закладах вищої освіти.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел, педагогічне спостереження, анкетування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону «Про вищу освіту» (від 1 липня 2014 р. № 37–38) на принципах автономії ЗВО розпочалося реформування фізичного виховання та спорту, основною метою якого було формування соціально активного, всебічно розвинутого, висококультурного, фізично й морально здорового фахівця. Відтоді ЗВО самостійно фор-

мують свої програми та визначають, які саме дисципліни в них закладати. Також передбачається, що найменше чверть від загального обсягу навчальної програми формуватимуть самі здобувачі вищої освіти, вибираючи дисципліни, запропоновані різними кафедрами ЗВО [5].

Довоєнні проблеми, як-от знецінення фізичної культури в суспільстві, фінансування, недостатнє регулювання мотивації молодого покоління, значно вплинули на стан фізичного виховання та спорту у ЗВО. Недостатнє фінансування сприяло обмеженням у розвитку спортивних програм, інфраструктури та можливостей для зайняття руховою активністю. Знецінення фізичної культури призвело до того, що більшість здобувачів вищої освіти вважають не обов'язковим займатися фізичною активністю, а анулювання форм контролю фізичного виховання у ЗВО, тобто заліку, негативно вплинуло на мотивацію студентів до занять фізичним вихованням.

У наказі Міністерства освіти і науки України від 15.02.21 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року» стверджується, що «незважаючи на революційні зміни в суспільстві, інтеграцію до світової спільноти, сучасна система фізичного виховання студентів перебуває у кризовому стані. Починаючи з 2017 року головним показником системи контролю за станом фізичного розвитку та здоров'я населення України є щорічне оцінювання фізичної підготовленості населення, що проводиться відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2015 року № 1045 (зі змінами) «Про затвердження Порядку проведення щорічного оцінювання фізичної підготовленості населення України».

У 2018/2019 навчальному році оцінювання фізичної підготовленості серед студентської молоді проведено у 1260-ти закладах вищої освіти. З них допущено до оцінювання 47,1% здобувачів вищої освіти. За результатами оцінювання, відповідний рівень стану фізичної підготовленості мають:

- високий – 7,8%;
- достатній – 14,8%;
- середній – 16,1%;
- низький – 8,4%;
- не допущено до оцінювання – 52,9%.

Отже 77,4% здобувачів вищої освіти у 2018/2019 навчальному році мали недостатній рівень фізичної підготовленості. Протягом 2019/2020 навчального року спостерігалось зниження рухової активності молоді. У 2020 році ситуація ускладнилась через введення карантинних заходів, спричинених значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19» [10].

Стан війни в Україні суттєво вплинув на психологічне та емоційне здоров'я спортивної молоді. Спортсмени обмежені в можливості брати участь у тренуваннях або змаганнях через військові обов'язки, вважаючи, що захист Батьківщини є важливішим, ніж участь у спортивних заходах.

Ця проблематика змушує зацікавлені організації постійно вживати заходів для формування в молоді нової мотиваційної моделі сприйняття фізичного виховання та спорту, нових форм рухової активності для їх популяризації [9; 10; 14].

Аналізуючи вищезазначене, щодо проблематики фізичного виховання у справі мотивації студентської молоді важливо знайти способи залучення її до фізичної активності шляхом стимулювання цікавості до різних видів спорту, створення спеціальних програм та заходів для молоді, а також активного підходу до реклами та просування цих видів спорту [2].

Одним із самих популярних видів спорту не тільки в Україні, але й у світі, безперечно, є футбол, значення якого важко переоцінити як для суспільства загалом, так і для індивідуальних осіб [6; 8; 12].

З питання мотивації здобувачів вищої освіти до занять фізичним вихованням засобами футболу було проведено соціологічне дослідження у НУВГП (Національний університет водного господарства та природокористування) – опитано 194 здобувачі вищої освіти. Ключовими питаннями були: «Чи достатньо Ви свідомі для занять фізичним вихованням без засобів контролю»? Аналіз відповідей на нього студентів I курсу показав, що майже 80% опитаних юнаків і дівчат не мають бажання систематично займатися фізичними вправами. А щодо запитання: «Якби Вам запропонували заняття фізичним вихованням засобами футболу?» показник зменшився на 15%, але 65% юнаків і дівчат все ж таки не бажають займатися спортом, що свідчить – у більшості першокурсників не сформовано потребу щодо регулярних занять фізичними вправами, а це, зі свого боку, вказує на їх недостатню активність у роботі над собою, відсутність бажання контролювати власний фізичний розвиток й удосконалюватися.

Визначними напрямками у футболі, за результатами анкетування здобувачів вищої освіти НУВГП, визначено такі аспекти:

– соціальне об'єднання (футбол є одним із найпопулярніших спортивних видів у світі, що об'єднує мільйони людей, створюючи спільні цікаво-

сті, які перетинають межі культур, мов та націй, сприяючи спільному відчуттю командного духу та національної гідності;

– фізичне здоров'я (грати у футбол – це відмінний спосіб підтримувати фізичну форму, розвиваючи координацію, швидкість, силу та витривалість, сприяє зниженню стресу та поліпшенню загального самопочуття);

– ментальне здоров'я (футбол має позитивний вплив на психічне здоров'я. Він вчить дисципліні, стратегії, співпраці та лідерству);

– економічний вплив (футбол – це велика промисловість, він створює робочі місця в галузі спорту, туризму, реклами та інших суміжних секторах).

Із позиції сучасних наукових досліджень ігрова діяльність є необхідною потребою людини, реалізація якої має великий вплив на здобувачів вищої освіти [1; 14]. Важливим у фізичному вихованні засобами футболу є: нормування навантаження; порядок процедур контролю й оцінювання діяльності здобувачів вищої освіти; можливості вносити корективи в послідовність виконання дій і операцій на підставі конкретних умов і можливостей діяльності здобувачів вищої освіти та викладача [8]. Така система має базуватися на знаннях з теорії і методики фізичного виховання, закономірностях і принципах організації фізичного виховання, що в підсумку створює гарантований, надійний та ефективніший шлях досягнення мети і прогнозованого результату навчання. Оволодіння необхідними для спортивної діяльності вміннями й навичками можна за допомогою відповідних технологій навчання (табл. 1).

Зазначені складники (табл. 1) визначають предмет методики навчання футболу. Усі методики підготовки футболістів подібні між собою, де в певній послідовності розглядають принципи, зміст та методи роботи викладача (тренера) і передбачають постановку і реалізацію таких завдань:

– визначення завдань навчання і тренування відповідно до цілей спортивної підготовки;

– розроблення змісту навчання, обґрунтування і складання відповідних програм, підготовка необхідних підручників і посібників, визначення системи знань, умінь та навичок здобувачів вищої освіти, критеріїв, показників і норм оцінювання всіх сторін їх спортивної підготовки;

– використання методів і прийомів навчання й виховання, конструювання навчально-тренувальних занять та їх циклів, підготовка методичних рекомендацій, допоміжної і тренажерної техніки, обладнання;

– використання порівняльної характеристики засобів, методів, прийомів і змісту навчання, що дозволяє визначити найефективніші шляхи до поставленої мети.

Ураховуючи складність процесу формування мотивацій здобувачів вищої освіти I курсу і спи-

Таблиця 1
Система навчання техніки гри

Зміст навчання	Діяльність викладача (тренера)	Діяльність здобувачів вищої освіти	Результат навчання
Методика навчання гри у футбол			
Назви і показати елемент техніки.	Продемонструвати технічний елемент за допомогою технічних засобів навчання та наочності.	Способи виправлення помилок.	Виконання технічного елемента різними способами у спрощених, стандартних, варіативних, ускладнених умовах, у поєднанні з іншими прийомами гри та вдосконалення його в ігровій і змагальній діяльності.
Пояснити ігровий прийом, проаналізувати його, зазначивши зміст і послідовність виконання рухових дій, фізичні якості, які забезпечують якісне виконання технічного елемента, вимоги до виконання, розкрити його значення для ігрової та змагальної діяльності, місце і роль у підготовці футболіста.	Апробація елемента техніки здобувачем вищої освіти.		Аналіз та оцінювання виконання ігрового прийому.
Реалізація запланованих загальнопідготовчих, спеціально-підготовчих (підвидних, імітаційних, розвивальних) та змагальних вправ, що вимагає попередньої роботи тренера щодо визначення змісту і послідовності засобів навчання з урахуванням контингенту здобувачів вищої освіти.			Надати методичні вказівки для самостійної роботи учнів щодо вдосконалення технічного елемента.

раючись на аналіз анкетування, надалі запропоновано такі педагогічні умови, поєднані з практикою:

1. Упровадження в практику фізичного виховання викладання сучасних видів спорту як методів і засобів активізації студентів;

2. Розширення сфери позааудиторних форм роботи та надання вчасних якісних рекламно-інформаційних послуг із фізичного виховання;

3. Забезпечення тісного взаємозв'язку фізичного виховання з професійною орієнтацією особистості майбутнього спеціаліста.

Висновки. Аналізуючи проблеми, які негативно вплинули на стан фізичного виховання та спорту у ЗВО, можна зауважити знецінення фізичної культури в суспільстві (більшість здобувачів вищої освіти вважають необов'язковим займатися фізичною активністю, а анулювання у ЗВО заліку з фізичного виховання негативно вплинуло на мотивацію здобувачів освіти до занять спортом). У наказі Міністерства освіти і науки України від 15.02.21 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року» стверджується про кризовий стан фізичної підготовленості студентської молоді. Результатом оцінювання 1260-ти закладів вищої освіти у 2018/2019 навчальному році 77,4% студентів мали недостатній рівень фізичної підготовленості. У 2020 році ситуація ускладнилась через введення карантинних заходів, спричинених значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19». Через воєнний стан в Україні ситуація ще погіршилась, спортсмени обмежені в можливості брати участь у тренуваннях або змаганнях через військові обов'язки, вважаючи, що захист Батьківщини є важливішим, ніж участь у спортивних заходах.

Оскільки футбол залишається важливим і популярним видом спорту для багатьох людей, особливо студентської молоді, проведено соціологічне дослідження у НУВГП й опитано 194 здобувачі вищої освіти. Аналіз відповідей здобувачів I курсу показав, що майже 80% опитаних юнаків і дівчат не мають бажання систематично займатися фізичними вправами, але якщо стосується футболу, то цей показник зменшився на 15%, проте 65% усе таки не бажають фізичної активності. Це свідчить про те, що в більшості першокурсників не сформовано потребу щодо регулярних занять фізичними вправами, тому питання мотивації здобувачів вищої освіти до занять фізичним вихованням засобами футболу є актуальним.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні мотивації здобувачів вищої освіти із забезпеченням тісного взаємозв'язку фізичного виховання з професійною орієнтацією особистості майбутнього спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко Н. І., Спринь О. Б., Стрелкова Я. І. (2023). Профілактика виникнення гіподинамії у молоді. *Scholarly Publisher ICSSH*. Bratislava, Slovakia. 50–51.
2. Годлевський П. М. (2013). Формування у студентів потреби фізичного удосконалення засобами самозахисту. *Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт*. Чернівці : ЧДПУ. 135–137.

3. Годлевський П. М., Саратовський О. В., Спринь О. Б. (2021) Забезпечення готовності психофізичного стану фахівців водного транспорту засобами фізичних вправ. *Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. Київ. 25–29.
4. Голяка С. К., Спринь О. Б., Левченчук О. А. (2023) Дослідження впливу секційних занять футболом на фізичну підготовленість учнів середнього шкільного віку. *Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 77–85. DOI: <https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1>
5. Закон «Про вищу освіту» (від 1 липня 2014 р. № 37–38).
6. Костюкевич В. М., Перепелиця О. А., Гудима С. А., Поліщук В. М. (2017). Теорія і методика викладання футболу: навч.-метод. посіб. 2-е вид. перероб. та доп. Київ: КНТ; 310.
7. Макаренко М. В. (1999) Методика проведення обстежень та оцінки індивідуальних нейродинамічних властивостей вищої нервової діяльності людини. *Фізіологічний журнал*. 125–131.
8. Наконечний Р. Б., Хіменес Х. Р., Антонов С. В., Свістельник І. Р. (2022). Тактична підготовка в командних ігрових видах спорту на ранніх етапах багаторічного удосконалення спортсменів: постановка проблеми. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 7 (2): 286–95. DOI: 10.26693/jmbs 07.02.286
9. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.
10. Наказ Міністерства освіти і науки України від 15.02.21 р. «Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді на період до 2025 року».
11. Степанюк С. І., Левін І. Л. (2019). Рівень фізичного розвитку і фізичної підготовленості юних футболістів. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: зб. матеріалів VII регіональної наук.-практ. інтер.-конф. з міжнародною участю*. Харків : ХДАФК. 136–139.
12. Степанюк С. І., Ткачук В. П., Цесько М. В., Левін І. Л. (2019). Вплив ігрового методу на формування у хлопчиків 8–10 років знань про техніку виконання прийомів гри у футбол. *Фізичне виховання, спорт та фізична реабілітація: проблеми і перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Київ. 50–53.
13. Grygus I., Kuczer T. (2013). Optymalizacja sprawności fizycznej studentów z różnymi rodzajami autonomicznego układu nerwowego. *Journal of Health Sciences*. 3(10): 583–604.
14. Diachenko-Bohun, M., Hrytsai, N., Grynova, M., Grygus, I., Skaliy, A., Hagner-Derengowska, M., Napierała, M., Muszkieta, R., Zukow, W. (2020). Historical Retrospective of the Development of Scientific Approaches to Health-Saving Activity in Society. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 9(1):31–38. URL: <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/692>

REFERENCES

1. Butenko N.I., Spryn O.B., Strelkova Ya.I. (2023). Profilaktyka vynyknennia hipodynamii u molodi. Scholarly Publisher ICSSH. Bratislava, Slovakia. 50–51
2. Hodlevskiy P.M. (2013). Formuvannia u studentiv potreby fizychnoho udoskonalennia zasobamy samozakhystu. *Pedahohichni nauky. Fizychno vykhovannia i sport*. – Chernihiv: ChDPU. 135–137.
3. Hodlevskiy P.M., Saratovskiy O.V., Spryn O.B. (2021) Zabezpechennia hotovnosti psykhofizychnoho stanu fakhivtsiv vodnoho transportu zasobamy fizychnykh vprav. *Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury*. Kyiv. 25–29.
4. Holiaka S.K., Spryn O.B., Levchenchuk O.A. (2023) Doslidzhennia vplyvu sektsiinykh zaniat futbolom na fizychnu pidhotovlenist uchniv serednoho shkilnoho viku. (Seriiia «Pedahohika», Seriiia «Psykhohohiia», Seriiia «Medytsyna»). 77–85. DOI: <https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1>.
5. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky.
6. Kostiukevych V.M., Perepelytsia O.A., Hudyma S.A., Polishchuk V.M. (2017). Teoriia i metodyka vykladannia futbolu: navch.-metod. posib. 2-e vyd. pererob. ta dop. Kyiv: KNT; 310.
7. Makarenko M.V. (1999) Metodyka provedennia obstezhen ta otsinky individualnykh neirodynamichnykh vlastyvostei vyshchoi nervovoi diialnosti liudyny. *Fiziolohichni zhurnal*. 125–131.
8. Nakonechnyi R.B., Khimenes Kh.R., Antonov S.V., Svistelnyk I.R. (2022). Taktychna pidhotovka v komandnykh ihrovykh vydakh sportu na rannikh etapakh bahatorichnoho udoskonalennia sportsmeniv: postanovka problemy. *Ukrainskyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu*. 7 (2): 286–95. DOI:10.26693/jmbs 07.02.286.
9. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na 2012–2021 roky.
10. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 15.02.21 r. «Pro zatverdzhennia Rekomendatsii shchodo stratehichnoho rozvytku fizychnoho vykhovannia ta sportu sered studentskoi molodi na period do 2025 roku».
11. Stepaniuk S.I., Levin I.L. (2019). Riven fizychnoho rozvytku i fizychnoi pidhotovlenosti yunych futbolistiv. *Stratehichne upravlinnia rozvytkom fizychnoi kultury i sportu: zb. materialiv VII rehionalnoi nauk.-prakt. inter.-konf. z mizhnarodnoiu uchastiu*. Kharkiv : KhDAFK. 136–139.

12. Stepaniuk S.I., Tkachuk V.P., Tsesko M.V. Levin I.L. (2019). Vplyv ihrovoho metodu na formuvannia u khlopchykiv 8–10 rokiv znan pro tekhniku vykonannia pryiomiv hry u futbol. Fizychni vykhovannia, sport ta fizychna reabilitatsiia: problemy i perspektyvy rozvytku: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. Kyiv. 50–53.
13. Grygus I., Kuczer T. (2013). Optymalizacja sprawności fizycznej studentów z różnymi rodzajami autonomicznego układu nerwowego. *Journal of Health Sciences*. 3(10):583–604.
14. Diachenko-Bohun, M., Hrytsai, N., Grynova, M., Grygus, I., Skaliy, A., Hagner-Derengowska, M., Napierała, M., Muszkiet, R., Zukow, W. (2020). Historical Retrospective of the Development of Scientific Approaches to Health-Saving Activity in Society. *International Journal of Applied Exercise Physiology*. 9(1):31–38. <http://www.ijaep.com/index.php/IJAE/article/view/692>